

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 7, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.16

Н. Л. Новікова,

к. е. н., доцент, здобувач ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

N. L. Novikova,

*PhD, Associate Professor Researcher of the National Scientific Centre "Institute of Agricultural Economics"
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

STATE REGULATION OF ECONOMIC INTERESTS IN THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE

Нині Україна проходить складний період свого розвитку. Кардинальні перетворення в агропромисловому комплексі, різкий перехід до вільного ринку призвели до таких небажаних наслідків, як значне підвищення цін на продукти харчування й, відповідно, зниження рівня життя населення. Ціни на промислові товари зростають значно вищими темпами, ніж на сільськогосподарську продукцію, нееквівалентний обмін, що склався не на користь АПК, спричинив втрату економічного інтересу з боку сільськогосподарських товаровиробників до нарощування виробництва.

Раніше, в різних засобах інформації, переважав погляд на нові умови господарювання як на вільні ринкові відносини. Тому питання про узгодження економічних інтересів здавалося вирішеним і неактуальним. Реальна практика реформування досить швидко довела зворотнє.

Нині сформувалося розуміння того, що при сучасному рівні розвитку продуктивних сил, масштабах виробництва і складності господарських зв'язків не обійтися без державної підтримки сільськогосподарських виробників. Фактично, в організаційно-економічних відносинах аграрно-економічного сектору, при збереженні найважливіших ринкових механізмів відбулися фундаментальні зміни. Ринкова економіка вимагає розробки нових методів, підходів та обґрунтованих рішень в сфері національного АПК. Питання врахування економічних інтересів всіх суб'єктів господарювання, шляхів їх узгодження, ефективної реалізації та захисту мають бути в основі наукового обґрунтування економічної політики держави.

Now Ukraine is undergoing a difficult period in its development. Fundamental changes in the agricultural sector, a sharp transition to a free market has led to such undesirable consequences as price increases for food and, consequently, a decrease in the level of living of the population. The prices of manufactured goods are growing much more rapidly than in agricultural commodities, unequal exchange that was not in favor of agriculture, led to the loss of the economic interest of agricultural producers to increase production.

Earlier, in various media, dominated view of new conditions on free market relations. Therefore, the question of coordination of economic interests seemed to be resolved and irrelevant. The actual practice of reform quickly proved otherwise.

Now formed an understanding that at the modern level of development of productive forces, the scale and complexity of economic relations can not do without state support of agricultural producers. In fact, in the organizational and economic relations in the agrarian sector, while preserving the essential market mechanisms has undergone fundamental changes. Market economy requires the development of new methods, approaches and informed decisions in the sphere of national agriculture. The accounting of the economic interests of all economic entities, their coordination, effective implementation and protection should be the basis of a scientific justification of the state economic policy.

Ключові слова. *Економічні інтереси, державне регулювання, аграрний сектор, соціально-економічні відносини, агенти ринку, національна економіка.*

Keywords: *economic interests, government regulation of the economy, agrarian sector, socio-economic relations, the agents of the market, national economy.*

Постановка проблеми. Державне регулювання економічних інтересів є всеохоплюючим з огляду на сторони господарського життя, які воно зачіпає. Особливого значення йому слід надавати в умовах нестабільності агроекономічних відносин на усіх рівнях (мікро-, мезо- і макрорівень), тому конструкція сучасного комплексу соціально-економічних відносин не може вважатися сталою без відповідного цілеспрямованого, взаємовигідного комплексу регуляторів, які були б прийнятними для переважної частини економічних агентів. Загалом існуюча система державного регулювання економічних інтересів в аграрній сфері економіки України потребує системного, науково-обґрунтованого удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика дослідження економічних інтересів знайшла своє відображення в загальній теорії інтересів, яку започаткували славнозвісні стародавні мислителі (Арістотель, Демокріт, Епікур, Платон), надалі розвинули Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, К. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро, Г. Гегель, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Тюрго, Дж. Мілль, І. Бентам, В. Ленін, К. Маркс, Ф. Енгельс, Г. Плеханов, М. Вебер, А. Файоль, Ф. Тейлор, У. Оучі, Д. Карнегі, Р. Уотермен, Т. Пітер, Л. Яккоку, Д. Френсіс, М. Вуджок та інші представники економічної і філософської думки. Глибинні методологічні засади теорії економічних інтересів розкривалися такими

вітчизняними і зарубіжними вченими, як: Л. Абалкін, В. Базилевич, М. Блауг, Б. Гершкович, М. Довженко, П. Сщенко, А. Здравомислов, Г. Климко, І. Комарницький, К. Кривенко, Я. Кронрод, В. Кулків, А. Мазаракі, С. Мочерний, Ю. Палкін, Б. Ракитський, В. Рибалкін, І. Саяпін, М. Черковець.

На актуальність питання державного регулювання та реалізації економічних інтересів суб'єктів аграрної сфери на сучасному етапі вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і іноземних вчених, зокрема праці А. Алтухова, В. Амбросова, Ю. Білика, В. Бойка, В. Власова, В. Галушка, Г. Калетніка, С.Кваші, М. Кропивка, І. Лукінова, П. Макаренка, М.Маліка, А. Малиновського, Л. Мармуль, В. Маслакова, В. Олійника, Б. Пасхавера, Е. Румянцевої, В. Рябокони, П.Саблука, В. Точиліна, І.Ушачева, Л. Худолій, Г. Черевка, О. Шпикуляка, О. Шпичака, О. Шубравської, В. Юрчишина.

Формулювання цілей статті.

Державне регулювання економічних інтересів у контексті врахування парадоксів українського аграрного сьогодення повинно бути змінено через дві основних причини, які визначають загальні контури розвитку аграрної сфери – це зокрема:

- 1) утвердження приватної власності на предмети і засоби праці (землю, майно, худобу тощо);
- 2) унормування ситуації, яка пов'язана із системною депопуляцією на селі і катастрофічним падіння престижності праці на землі й життя на селі.

Оптимізувавши механізми регулювання аграрної сфери у контексті врахування цих двох позицій, держава, на наше глибоке переконання, зможе розраховувати на збереження села й закріплення з агровиробничою системою статусу високопродуктивного, високодохідного, соціально спрямованого сегменту національної економіки.

Виклад основного матеріалу.

Держава та управлінські структури повинні звернути увагу й чітко зафіксувати у своїй подальшій політиці те, що в українському агросекторі сформувалися, а також закріплені інституційно-специфічні підприємницькі уклади:

- 1) дрібнотоварний (господарства населення або сімейні);
- 2) фермерський (фермери-підприємці);
- 3) крупнотоварний (крупні підприємства різних форм власності).

Кожен з цих укладів унормує різну функціональну базу формування і регулювання економічних інтересів, адже має відмінні між собою цільові орієнтири. Мається на увазі те, що наприклад крупно товарні підприємства, які зорієнтовані на масове виробництво, свій головний економічний інтерес бачать у розширенні масштабу виробництва і максимізації прибутку, а господарства населення – у самозабезпеченні й можливості доступу до інфраструктури для продажу надлишків продукції на ринку. Саме в заданих аспектах підприємницької поведінки проявляється об'єкт регуляторної політики щодо економічних інтересів. Проте проблема в тому, що в національній економіці й аграрній сфері зокрема все ще продовжується трансформація інтересів, а також становлення державної регуляторної політики у контексті їхньої адаптації до ринкового середовища взаємовідносин. Тому замість безпосереднього регулювання економічних інтересів, переважна частина енергії витрачається на організацію-здійснення цього процесу. Усунення цього парадоксу є також проблемою, вирішення якої позиціонується нами як об'єктивна необхідність для досягнення хоча б відносної сталості системи державного регулювання економічних інтересів.

Особливу увагу у розробці-впровадженні заходів державного регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання аграрної сфери, зокрема агентів ринку, які забезпечують продовольчу безпеку й розвиток сільськотериторіальних утворень слід звернути на ознаки всезагальної трансформаційної динаміки. У даному випадку підприємства зазначеного типу прагнуть до ситуації, яка б надала можливість набуття стану, за якого з'явиться можливість отримувати рівновеликий прибуток на рівновеликий капітал – це стратегічна мета, хоча досягнення якої є проблемою, але намагання має місце. Для її досягнення потрібні обов'язкова державна підтримка виключно регуляторного спрямування – без втручання в господарську діяльність і без надання необґрунтованих, неринкових переваг. Таким чином, об'єктом державного регулювання виступають економічні інтереси суб'єктів господарювання [2].

Необхідно зазначити, що економічні інтереси суб'єктів господарювання, слід вважати об'єктом державної регуляторної політики як на рівні здійснення управлінського впливу держави та її інститутів, так і на рівні саморегулювальних конструкцій. Зміст концептуальних положень регулювання економічних інтересів формується нами виходячи із сучасних аспектів розвитку підприємницьких структур та засад їх функціонування в інституційному ринковому середовищі. Головним складником або базисним ідейним підґрунтям концепції є оцінка реалій формування-реалізації економічних інтересів як об'єкта регулювання. На наше переконання, бачення шляхів вирішення піднятої проблеми має бути структуровано за наступними напрямками:

- 1) методологія оцінки і визначення економічних інтересів суб'єктів господарювання за структурними напрямками їх реалізації;
- 2) визначення функціональної спрямованості економічних інтересів (використання виробничих ресурсів; розробка і впровадження інновацій; залучення робочої сили й інституціоналізація господарських відносин).

Звертаючись до аналізу емпіричних характеристик як підґрунтя до вирішення проблеми зазначимо, що розглядаючи регулювання економічних інтересів суб'єктів агросекторського комплексу, слід звернути увагу на аспекти їхньої імплементації на практиці, зокрема з точки зору глобальних чинників. Вони найбільш конструктивно оцінюються наукою у площині позиціонування вітчизняного сільського господарства у світовому агросекторному просторі.

Дослідники й спікери вітчизняного аграрного ринку, зокрема С. Попель, зазначають й на нашу думку – це є справедливим висновком, який ми імплементуємо в аналітичну базу позиціонування в заданому параграфі концептуальних положень, що орієнтовна вартість зібраного у 2014 році врожаю складе понад 180 млрд. грн., а в ННЦ «Інститут аграрної економіки», потенційні доходи виробників підрахували на рівні: рентабельність виробництва зерна зростає в 12,6 раза – до 18,9%; серед найприбутковіших культур визначені: пшениця – 28,5%, горох – 29,5%, просо – 28,7%, ячмінь – 16,1% і кукурудза – 13% [1, с. 45]. Однак на очікувану виручку претендують не тільки аграрії, що вказує на системне переплетення економічних інтересів, тому політика державного їх регулювання щодо аграрного сектору повинна бути багатогранною і багатоаспектною. Проблема в тому, що агросектор – це не просто галузь економіки – це середовище життя й господарювання, тому й економічні інтереси багатопланові й регулювати їх надзвичайно складно, але проблему слід вирішувати регуляторними заходами [4].

Державне регулювання економічних інтересів необхідно здійснювати з максимальним урахуванням позицій усіх без виключення учасників ринку – від виробника до споживача – це дасть змогу справедливо перерозподіляти вартості між ринковими агентами. Одним із аспектів – мінімізація такого національного повсякдення як ситуація, коли безпосередні виробники, несучи левову частку витрат виробництва, не маючи «доступу» до каналів збуту продукції, особливо у тваринництві, отримують мінімум прибутку, що не дає їм можливості здійснювати розширене відтворення виробництва. В контексті наступних аналітичних підтверджень і обґрунтування нашого бачення концептуальних положень відповідної державної регуляторної політики наголошуємо на тому, що вартість виробництва сільськогосподарської продукції має тенденцію до постійного зростання. Разом з цим, падіння цін на продукти вироблені в аграрній галузі, особливо щодо рослинництва, відчутно деструктивно впливає на ефективність. Зокрема виробники, які не мають доступу до експортних каналів збуту мають великі проблеми з ефективністю, тому тут потрібна державна підтримка у контексті саме регулювання економічних інтересів. Тут слід звернути увагу, на необхідність створення такого регуляторного поля, яке б спрямувало зусилля й ресурси на мінімізацію втрат виробників від системного зростання собівартості і зниження відтворювальної здатності внутрішніх цін.

Наголошуємо на тому, що економічні інтереси господарювання, а значить суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від форми власності, є головним детермінуючим складником можливих і неявних ефектів. Це пов'язано з тим, що сільське господарство як системоутворююча в усіх відношеннях галузь національної економіки, забезпечує життєдіяльність людини. Вона виступає базою для розвитку сільських територій і є «упорядником» життя селян. Стосовно України – це фактично аксіома, яка не потребує додаткової аргументації, тому й державне регулювання економічних інтересів має бути особливим, специфічним і конструктивним [5].

Проте, як зазначає у своїх наукових напрацюваннях академік НААН П.Т. Саблук, за період з 1990 р. продуктивність праці дещо підвищилася, але реальні доходи виробників, зокрема сьогодні, знизилися. Цей парадокс може бути усунений лише шляхом упровадження дієвої, адаптованої до вітчизняних реалій, політики державного регулювання економічних інтересів. Слід звернути увагу на таке явище як період обороту капіталу, адже діяльність сільськогосподарських підприємств

характеризується повільним рухом капіталу і низькою господарською маневреністю, тобто невисоким рівнем обігу обігових коштів, а це означає низьку прибутковість на вкладений капітал й норму прибутку значно нижчу за середню по економіці.

Державні органи й уряд повинні зрозуміти і забезпечити відповідними підтримувальними ресурсами, необхідність пріоритетного розвитку агропромислового виробництва й сільських територій. Слід на державному рівні стимулювати системний процес упровадження новітніх технологій як передвісника справедливого перерозподілу вартостей в аграрній галузі. Потрібно сприяти забезпеченню інвестиційної привабливості сільського сектору.

Формування ефективного, конкурентоспроможного агробізнесу – системи у якій головним чином зrealізуються економічні інтереси, значною мірою залежатиме від функціональності, дієвості й зрозумілості конструкції державного регулювання економічних інтересів. Сьогодні стоїть головним завдання гармонізації відносин власності, конструктивізації системи ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, упорядкування організаційно-господарських відносин й розбудови ефективного механізму мотивації праці. Це проблеми, які повинен вирішити механізм регулювання економічних інтересів, у тому числі за рахунок впровадження необхідних інституцій державної політики.

В систему державного регулювання економічних інтересів суб'єктів аграрної сфери повинен бути вбудований дієвий інституційний механізм і розроблені відповідні методичні положення їх оцінки у контексті врахування національних особливостей агрогосподарського обміну. Механізм має забезпечувати всебічну реалізацію взаємних очікувань учасників агроринкового обміну, незалежно від форм власності і видів економічної (виробничо-господарської) діяльності. Тут слід ефективно поєднати базисні (власність, влада, вартість, праця) і похідні (конкуренція, інфраструктура, ціна) інститути й інституції у контексті їхньої конструктивної взаємодоповнюваності для забезпечення зокрема справедливого перерозподілу вартостей – це головна, фундаментальна проблема. Усе це забезпечуватиме створення сприятливих інституційних умов економічного зростання, а також інвестиційної привабливості галузі.

Необхідною умовою функціональності механізму державного регулювання є взаємодоповнюваність ринкових і державних регуляцій, як основа взаємовигідної імплементації економічних інтересів. Разом з цим тут потрібна якісна економічна оцінка економічних інтересів суб'єктів аграрної сфери, задля забезпечення прийняття економічно обгрунтованих, справедливих управлінських рішень в системі державного регулювання. Тому цілком об'єктивним аспектом нашого дослідження є пропонування методичних положень до дослідження економічних інтересів як об'єкта державного регулювання.

В заданому контексті пропонуємо застосування концепції збалансованої системи показників (ЗСП), в основі якої цілісне позиціонування визначень рівня поточних ефектів господарської діяльності суб'єктів у зв'язку з можливими перспективами їх задоволення (таблиця 1).

Таблиця 1.
Блокові сегменти оцінювання економічних інтересів суб'єктів господарювання аграрної сфери

Блок	Показники або об'єкти оцінювання	Результативна ознака регулювання
Економічний	Прибуток, рівень рентабельності, собівартість продукції, валова продукція (продуктивність праці)	Забезпечення достатності доходів і справедливого співвідношення витрат до рівня розширеного відтворення та задоволення мотиваційних очікувань людей -працівників
Соціальний	Динаміка розбудови соціальної сфери і побутових умов життя й праці на селі	Рівень розбудови сільських територій, побутового обслуговування й соціальної інфраструктури, а також умов праці
Ринково-інфраструктурний	Інфраструктурні проекти з обслуговування аграрного виробництва й процесу взаємодії учасників ринку в системі «виробництво-обмін-розподіл-споживання»	Дієвість організаційних структур ринкової інфраструктури та рівень доступу безпосередніх виробників до організованих каналів збуту продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку
Інституційно-правовий	Інституційні умови агрогосподарювання та система їх нормативно-правового забезпечення на усіх рівнях	Адаптивність законодавчих норм до національного господарського буття та їх відповідність традиціям господарювання на селі

Висновки з модельна схема згаданого методичного підходу дасть можливість встановити взаємозв'язок між ключовими показниками ефективності господарювання агропідприємств у контексті їх впливу на рівень досягнення ключових цілей на ринку. Концептуальна схема пропонує методичних положень оцінок (дослідження) економічних інтересів суб'єктів господарювання вимагає застосування так званого «блокового» підходу. Тут виділяємо блоки економічних інтересів і ефектів, для визначення можливості прийняття конструктивних державно-регуляторних управлінських рішень.

Методологічна ідентифікація і конструктивне поєднання запропонованих нами блокових сегментів оцінювання економічних інтересів є певною інституційною базою для удосконалення методики, а головне – покращення інформаційного забезпечення їх державного регулювання.

Висновки.

Інституціоналізована свого часу економічна реформа агрогосподарського комплексу, яка мала здійснити кардинальну переорієнтацію економічних інтересів суб'єктів господарювання, повинна була перевести їх на повну самостійність і госпрозрахунок. Сільськогосподарські структури в ідеалі повинні були стати, й це завдання не знято й сьогодні з порядку денного, конкурентоспроможними, економічно стійкими, а міжгалузеві відносини збалансованими. Вирішення цього завдання у ракурсі реконструювання системи державного регулювання економічних інтересів є обов'язковим атрибутом подальшого поступу галузі в глобальному світі ринку.

Потрібно перш за все наступне:

- стабілізувати доходи населення, підвищивши таким чином смінь ринку;
- адаптувати мікрорівневий і макрорівневий механізм управління агропромисловим виробництвом до умов ринку;
- гармонізувати усі без виключення ланки галузевого господарського механізму у контексті різносторонніх економічних інтересів його учасників;
- удосконалити інфраструктурний механізм ринку, особливо в частині забезпечення доступу виробників до зовнішніх ринків збуту;
- реально впровадити кооперативну систему організації виходу на ринок дрібних товаровиробників – фермерів і господарств населення;
- налагодити конструктивні взаємовигідні економічні відносини між сільським господарством та іншими ланками національної економіки;
- завершити земельну реформу через формування ринку землі, посприявши реальній капіталізації земельного активу й включивши його в економічний оборот;
- сприяти формуванню економічного механізму конкурентного типу, який сприятиме системному прояву підприємницької ініціативи й захисту прав власності;
- забезпечити упровадження ринкового підходу до формування цін на сільськогосподарську продукцію, головною ознакою якого повинна стати підтримка регуляторними заходами міжгалузевого цінового паритету;
- створити умови для утвердження реального, дійсного господаря на землі;

- реформувати внутрішньогосподарські економічні відносини, створивши умови для високопродуктивної, вмотивованої на результат сільськогосподарської праці;
- підвищити роль механізму державно-приватного партнерства у системі реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання.

Список літератури.

1. Попель С. // Коментарі: №43, 21 листопада 2014 р. / Аграріїв здолали паразити.
2. Рябоконт В. П. Розвиток економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників у суспільному виробництві В. П. Рябоконт: //Матеріали Перших регіональних Річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. –Х.: ХНТУСГ, 2007. – 234 с.
3. Саблук П.Т. Ціноутворення в період ринкового реформування в АПК. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 440 с.
4. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. / Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
5. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т.Саблука, М.Ф. Кропивко / Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т.Саблука, М.Ф. Кропивко – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 454с.

References.

1. Popel, S. (2014), "Ahrariiv zdolaly parazyty", *Komentari*, vol.43.
2. Riabokon, V. P. (2007), "Rozvytok ekonomichnykh interesiv silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv u suspilnomu vyrobnytstvi", *Materialy Pershykh rehionalnykh Richnykh zboriv Vseukr. konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarykiv*, KhNTUSH, Kharkiv, Ukraine, p. 234.
3. Sabluk, P.T. (2006), *Tsinoutvorennia v period rynkovoho reformuvannia v APK* [Pricing during market reform in agriculture], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, p.440.
4. Lupenko, Yu.O. Malik, M.Y. Zaiats, V.M. and others (2013), *Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v silskomu hospodarstvi na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of entrepreneurship and cooperation in agriculture for the period 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, p.50.
5. Sabluk, P.T. Kropyvko, M.F. Bulavka, O.H. and others (2011), *Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromysloвого vyrobnytstva i silskykh terytorii* [Management of comprehensive development of the agricultural production and rural],NNTs IAE, Ukraine, p.454.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"